

Egyenlőség vagy látszat – a nők helyzete a műszaki pálya kulisszái mögött

Recenzió Nagy Beáta: *Háttérben* című könyvéről
L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015, 202 o.

Nagy Beáta *Háttérben* című műve a napjainkban tetten érhető nemi diszkrimináció azonnal szembetűnő, illetve rejtett jeleire világít rá. A szerző a szervezetben belüli folyamatokban keresi a nemi diszkrimináció megnyilvánulásait. A mű újdonsága, hogy fókuszában a nők műszaki pályán való elhelyezkedési lehetőségei, valamint a műszaki felsőoktatás áll. (Ez utóbbi a műszaki pálya választásának talán legfontosabb befolyásoló eleme.) A téma aktualitása megkérdőjelezhetetlen, hiszen a nőkkel szembeni diszkrimináció a jelentős mértékű javulás ellenére is még mindig tetten érhető.

Könyvének első részében a szerző széles körű szakirodalom felhasználásával mutatja be, hogy milyen lépések történtek a két nem egyenlő megítélése érdekében. De vajon ez a pozitív tendencia nem csak látszat-e? Valójában nem más folyamatok, okok (gazdaságiak és politikaiak egyaránt) vezettek ahhoz, hogy a nők munkába álltak, és keresőként új helyet foglalnak el a családi hierarchiában? A nők túlnyomó többsége belépett az oktatásba, és egyre nagyobb számban vannak jelen a munkaerőpiacon is, vagyis a férfiasnak ítélt életpályát futják be. Ezzel szemben a férfiak csak „mutatóban” jelentek meg női szerepekben. Emiatt nem tekinthető teljesnek a „nemek forradalma”: a nőknek a munkahelyükön is helyt kell állniuk, de emellett a családban betöltött szerepük változatlanul megmaradt – az ebből a kettős megfelelésből kialakult szupernő képe pedig visszataszító sok nő számára. Ezen túlmenően még mindig nagy számban figyelhetők meg az „üvegplafon”, „üvegfal” és „üvegszikla” néven ismert jelenségek. Mindezért a szerző arra a következtetésre jut, hogy a nemekkel kapcsolatos normáknak társadalmi szinten kell módosulniuk. Az embereknek évszázados szerepektől kell elszakadniuk, hogy megtörténjen a teljes áttörés, és a nemek forradalma befejezettnek lehessen tekinthető.

A következő fejezetben az iskolázottság nemek szerinti alakulása kerül górcső alá. Ezen a téren az utóbbi időben a nők nemcsak egyszerűen felzárkóztak, hanem női

1 BGE; Budapesti Corvinus Egyetem, egyetemi hallgató. Elérhetőség: toth.zita93@gmail.com.

dominancia alakult ki. Fontos megállapítása a műnek, hogy ez a későbbiekben nem feltétlenül váltható át munkaerőpiaci előnnyé. Ez azért is baj, mert ha a rendelkezésre álló emberi erőforrást nem használja ki a társadalom, az oktatásba fektetett idő, pénz és energia nem térül meg.

Ezt követően a technológia és a nők kapcsolatának vizsgálatára kerül sor. A szerző először általánosságban beszél a nők technológiai és műszaki tudományokhoz való viszonyáról. Ezután bemutatja azokat a lépéseket, amelyek ahhoz vezethetnek, hogy a nők eltávolodnak ezektől a területektől. Itt az oktatás szerepe jelentősnek mutatkozik, hiszen nagyban befolyásolja a későbbi pályaválasztást. Már a matematikához és a különböző reál tantárgyakhoz való hozzáállás megpecsételheti a jövőbeli utat. Emellett fontos tisztában lenni azzal is, hogy a teljesítményt és az érdeklődést is befolyásolni tudják a sokszor elhangzó nemi sztereotípiák. Ilyen az a tipikus megállapítás, miszerint a fiúk tehetségesebbek matematikából. Az elvárás hiánya pedig csökkentheti és csökkenti is a nők hajlandóságát és képességét a teljesítésre. Az alapozó tantárgyakon túl a következő nagy lépcsőfok a felsőoktatásban való részvétel. Az előzőek fényében nem csodálkozhatunk azon, hogy a műszaki irányú szakokra elenyésző számú lány jelentkezik és vesz részt a képzésben. Ráadásul, hívja fel a szerző a figyelmet, a műszaki felsőoktatás maskulin légkörébe a beilleszkedés nehéz és áldozatokkal is jár (férfiasodás).

A következő fejezet a téma – eléggé későn meginduló – szervezeti kutatásait mutatja be. A szerző szerint a szervezeti vizsgálat igen fontos, hiszen mind a munkahelyek, mind az iskolák a diszkrimináció színterei. Még ha e szervezetek barátságosan fogadják is a kisebbséget (jelen esetben a nőket), akár ezzel a befogadó magatartással is alárendelt pozícióban tarthatják őket. Ez a szervezeti kultúra által megteremtett második generációs diszkrimináció, amely nem tudatosan, hanem a szervezeti interakciók melléktermékeként jön létre. Ennek a típusú diszkriminációnak éppen az a veszélye, hogy nehezen vehető észre, hiszen a szervezet mindennapjainak szerves részeként hozza hátrányos helyzetbe a nőket.

A továbbiakban a szerző a saját kutatására fókuszál. Először a vizsgált intézményt, az Óbudai Egyetemet mutatja be, ahol a nők egyértelmű kisebbségben, úgynevezett *token* pozícióban vannak. Kutatási eredményeinek bemutatása előtt hivatkozik egy korábbi, a hallgatók véleményét feltáró kutatásra a vizsgált intézményben, amely visszaigazolta a nemzetközi tendenciát: az egyetem mindennapjaiban erősen megfigyelhető a patriarchális rend.

A *Háttérben* című könyvben Nagy Beáta új szemszögből és megközelítéssel vizsgálta a diszkriminációt: szervezeti szinten elemezte a műszaki felsőoktatást, a szervezet egy

másik fontos csoportjának, az oktatóknak a véleményét tudakolva. Az egyetem három műszaki és informatikai karának öt-öt oktatójával készített interjút.

A mű kutatási kérdése az, hogy miként lehetne növelni az egyetem műszaki karain a női hallgatók számát és arányát. Az oktatói vélemények szerint három tényező befolyásolja a fiatalokat a felsőoktatási területek közötti választásban: a család, a média és a középiskolai tanulmányok. Tapasztalataik szerint a műszaki tudományokat tekintve rossz hatás érvényesül mindhárom területen. Ha pedig a család pozitív mintával szolgál, akkor az gyakran a leánygyermek túlzott befolyásolásával párosul. Fontos hozzatenni: az interjúkból világossá vált, hogy az oktatók az interjút megelőzően egy kivétellel nem voltak tisztában a nemekkel kapcsolatos helyzettel az egyetemi szervezetben.

A szerző az interjúk révén fel kívánta térképezni az egyetemi struktúrát is. A nők *token* pozíciója és a vele járó következmények beigazolódnak az egyetem szervezeti rendjében is, amit három fő jelenség köré csoportosít a szerző.

Láthatóság: Létező jelenség a szervezetben (minden oktató egyértelműen alátámasztotta), hogy a lányokra alacsony számukból következően nagyobb figyelem összpontosul. Az interjúalanyok ezt nem érzik problémának, ám ennek a reflektorfénynek hátrányai is lehetnek. A kiemelt figyelemnek köszönhetően a lányok kevésbé tudnak eltűnni a tömegben, a láthatóságuk miatt könnyen válnak poénkodás áldozatává, ami kifejezetten kellemetlen lehet. Természetesen a kiemelt figyelem járhat pozitív hatásokkal is, az úgynevezett pályolgtatás azonban a visszájára is elsülhet, és alááshatja a lányok szakmai megbecsülését.

Kontraszt: Ez a jelenség a fiúk és a lányok közötti különbségek hangsúlyozásakor érhető tetten. Például a lányok inkább szorgalmasak, alaposak, és rendszeren felkészülnek az órákra. Ezzel szemben a fiúk lusták, de tehetségesek, kreatívak, és könnyebben boldogulnak a felmerülő problémákkal.

Asszimiláció: Az interjúalanyok szerint gyakran előforduló jelenség a lányok fiúsítása. Jellemző a szervezetben, hogy a lányok előtt két út áll: beilleszkednek és asszimilálódnak, vagy feladják, és otthagyják az iskolát. Vagyis meg kell barátkozniuk a férfias szervezeti renddel. Olyan lány pedig nem is jön ilyen pályára, akitől ez teljesen távol áll.

Ezek a jelenségek is jól mutatják, hogy milyen módon befolyásolhatja a szervezeti struktúra a szervezeti nemi kultúra kialakulását. (A nemi kultúra a nemi szerepekkel kapcsolatos hozzáállást és gondolkodásmódot jelenti, azaz esetünkben azt, hogy miként vélekednek a tagok a nők helyzetéről.) A műszaki egyetemen három pozíció is felfedezhető volt ezen a téren. Az egyik a vendég pozíció, ami azt jelenti, hogy a lányhallgatókat óvják, segítik, viszont a hagyományos elvárásoknak megfelelő „helyükön” tartják őket. A másik a marginális pozíció, ahol már ellenségesebb a lányok fogadtatása.

Például a tanárok a lányhallgatók magolásáról beszélnek. Tehát megtűrik, viszont szakmailag nem becsülik a női nemet a szervezetben. A harmadik pozíció a vakációzóké. Ekkor csak átmenetinek tartják a nők jelenlétét a pályán. E nézet képviselői szerint a nők családban betöltött szerepe miatt hosszú távon nem lehet úgy számítani rájuk, mint a férfiakra.

Összegezve elmondható, hogy a mű sok felszín alatti egyenlőtlenséget tár fel a nők helyzetével kapcsolatban. A médiában hangoztatott és a köztudatban élő jelenségeken túl (női vezetők alacsony száma, bérkülönbség) a társadalom mélyén rejlő problémákra világít rá. Tehát arra, hogyan alkotja újra az ember elejtett szavakkal a mindennapi kommunikációban a férfiak és a nők közötti egyenlőtlenséget. A vélelem, hogy különbségek vannak például érdeklődésükben és képességeikben, azt eredményezi, hogy kevés nővel találkozunk műszaki területeken. Pedig a kétkedések ellenére elmondható, hogy a diverzitás nemcsak hatékonyabbá teheti a munkát, de pozitív hatással lehet a légkörre is, amely jelenleg dominánsan maszkulin ezen a területen. A könyv fontos gondolata, hogy első lépésként a nők számának növelése segíthet, de mélyebb agyi beállítódásainkon, szemléletmódunkon kell változtatni ahhoz, hogy a nők forradalma befejezetté válhasson.

A könyvet egyaránt ajánlom önmagukban kétkedő nőknek és lányoknak, hogy merjék lebontani a sztereotípiák falát, valamint azoknak a férfiaknak, akik kétkedve fogadják a nőket műszaki területeken.